

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ

Досліджено методологічне підґрунтя розуміння стійкості та фінансової стійкості як економічних категорій. Формалізовано основні підходи до визначення стійкості банківської системи. Обґрунтовано її вплив на забезпечення стійкого економічного зростання в країні.

Ключові слова: стійкість, фінансова стійкість, банківська система.

У сучасних умовах, коли світова фінансова система демонструє певні тенденції до відновлення нормального функціонування, а, відповідно і економічного зростання, особливого значення набуває проблема забезпечення фінансової стійкості банківської системи країни, що опосередковує внутрішньодержавні та міждержавні економічні відносини. Здійснюючи акумуляцію коштів, їх розміщення, розрахунково-касове обслуговування учасників відтворювальних процесів, банківська система тим самим уможливорює перерозподіл та управління грошовими потоками системи суспільного відтворення.

Порівнюючи роль банків та інших фінансових посередників у механізмі розширеного відтворення, зауважимо, що вплив банків є більш відчутним та дієвим, вони володіють більш широким інструментарієм впливу на реальний сектор економіки. Зокрема, банки беруть участь у формуванні пропозиції грошей і таким чином впливають на ринкову кон'юнктуру та економічне зростання, а інші посередники таких можливостей не мають. Крім того, банки надають широкий асортимент різноманітних послуг фізичним та юридичним особам, у той час, як інші фінансові посередники спеціалізуються на окремих інвестиційних операціях. Саме це обумовлює необхідність підвищення уваги до проблеми забезпечення фінансової стійкості банківської системи.

Провідна роль фінансової стійкості банківської системи в контексті забезпечення економічного зростання обумовлена насамперед тим, що саме банківська система мобілізує заощадження суспільства, формує і розподіляє інвестиційний капітал та може забезпечувати фінансово-кредитну підтримку всього циклу ділової активності. Принциповим у контексті дослідження цієї проблематики є той факт, що можливості забезпечення фінансової стійкості банківської системи пов'язані зі структурними змінами в економіці та безпосередньо впливають на розмір норми нагромадження і рівень інвестиційної привабливості національної економіки. Високий ступінь фінансової стійкості банківської системи закладає основу для модернізації економіки та забезпечення її макроекономічної збалансованості.

В умовах поточної кризи ліквідності в банківській системі України проблеми підвищення її фінансової стійкості, зміцнення ресурсної бази і нарощування інвестиційного потенціалу набувають особливої актуальності. Оскільки криза, яка сьогодні в Україні продовжує набирати обертів, значними темпами вилучаються фінансові ресурси банків населенням та виводяться за кордон, інституційні і колективні інвестори відмовляються від розміщення коштів на банківських депозитах і віддають перевагу державним цінним паперам, розширюються масштаби боротьби між вітчизняними та іноземними банками за клієнтів, що генерують істотні фінансові потоки. Таким чином, банківська система потрапила в таку ситуацію, коли її фінансова стійкість опинилася під загрозою.

У ситуації, що склалася, перед банківською системою постає актуальне завдання формування капіталу для забезпечення потреб реального сектора вітчизняної економіки, зокрема й через залучення довгострокового фінансування навіть в умовах кризи ліквідності. Для успішного вирішення цього завдання виникає необхідність в оцінці не тільки ресурсних можливостей банківської системи, а значно більшого кола факторів, які в сукупності визначають потенційну здатність та поточну готовність забезпечити задані темпи економічного зростання за рахунок власних та залучених ресурсів, адаптивність до мінливих умов зовнішнього середовища, можливість адекватно відповідати на запити реального сектора економіки тощо. Таким чином, мова йде про необхідність побудови науково обґрунтованої концепції забезпечення та оцінки фінансової стійкості банківської системи.

Незважаючи на досить серйозну наукову розробленість даного питання та наявності великої кількості праць, у яких досліджуються певні технічні інструменти та методики управління фінансовою стійкістю, теоретичне підґрунтя вивчення вказаної проблеми ще не є сформованим остаточно. Різні аспекти проблеми забезпечення фінансової стійкості банківської системи проаналізували такі зарубіжні вчені, як: Е. Дж. Долан, Р. Дж. Кемпбелл, Ю. С. Масленченкова, Р. Л. Міллер, П. С. Роуз, Л. П. Белих, В. В. Іванов, Г. С. Панова, Л. С. Сахарова, О. Б. Ширінська, Г. Г. Фетисов, Дж. К. Ван Хорн. Серед представників української економічної науки суттєвими є наукові

здобутки таких дослідників: В. В. Вітлінського, О. Д. Вовчак, О. В. Дзюблюка, О. Д. Заруби, Л. А. Ключко, А. М. Мороза, М. І. Савлука, Н. М. Шелудько. У той же час, не дивлячись на отримані результати, накопичений досвід, та підвищення актуальності досліджуваної проблеми в умовах світової фінансової кризи, не вирішеними остаточно залишаються ряд теоретичних і прикладних проблем, пов'язаних з формалізацією сутності фінансової стійкості банківської системи.

Метою статті є формалізація та систематизація основних науково-методологічних підходів до визначення фінансової стійкості банківської системи.

Поняття стійкості є основною категорією більшості сучасних природничих, технічних, економічних та інших наук. У найширшому значенні під поняттям розуміють здатність об'єкта, що має свою структуру та специфічні риси, протидіяти впливу та змінам, його постійність та стабільність, наявність можливості швидко відновлювати попередній стан після закінчення впливу негативних явищ.

Варто зазначити, що на практиці часто отожднюють поняття стійкості та стабільності та вважають їх синонімічними, проте, на нашу думку, стабільність є лише складовою стійкості.

Стабільність варто розглядати як здатність певної системи функціонувати не порушуючи власну структуру та зберігати рівновагу. Незважаючи на те, що на перший погляд стабільність є статичною та інертною категорією, насправді вона є динамічною, оскільки характеристики стабільності мають зберігатися у часі та проходити поступове пропорційне зростання, відповідно до умов загальної тенденції (економічної, фінансової, технологічної, інноваційної тощо).

Досить цікавим є той факт, що стійкість, незважаючи на те, що в більшості випадків її можна відобразити у системі певних абсолютних показників, є по суті відносною категорією, оскільки аналіз рівня стійкості та взагалі справедливості такого аналізу можливі за умови порівняння однієї системи з іншою, попереднього та теперішнього стану однієї системи, динамічної зміни такого стану тощо. Саме в результаті таких операцій можливе справедливе встановлення рівня стійкості об'єкта (системи).

Зазначимо, що при розгляді забезпечення стійкості певної системи, особливу увагу звертають на вплив факторів зовнішнього середовища, оскільки стійкість характеризує протидію саме йому. У той же час, не слід забувати, що кожна система – це сукупність певних структурних частин, що, діючи узгоджено та у сукупності, призводять до певного загального результату. Саме тому стійкість об'єкта фактично є певним зовнішнім відображенням його внутрішньої структури, його якостей, внутрішніх законів та властивостей [4].

В економічну науку питання стійкості увійшли із 1970-х років у результаті виникнення важких енергетичних криз. З цього часу фінансову стійкість почали розглядати як певну макроекономічну категорію, акцентуючи увагу на стійкості держави в цілому або її окремих регіонів чи областей.

Незважаючи на це, сучасні економічні тенденції доводять, що стійкість держави є результатом не лише стійкості її окремих регіонів – вона є наслідком сукупності «стійкостей» кожної структурної одиниці, системи, галузі народного господарства, підприємства, банку, їх окремих підрозділів, а це дає нам підставу вважати останню системним поняттям. Тому її можна

розглядати на мега-, макро- чи мікрорівні, при чому кожна ланка є складовою системи вищого рівня та уміщує системи нижчого.

Тому, виходячи із вищенаведених тверджень, наведемо декілька підходів до визначення фінансової стійкості:

- фінансова стійкість – це структурне комплексне поняття, що характеризується певною системою показників, що вказують на наявність, достатність, характер розміщення та ефективність використання наявних ресурсів; підсистему об'єкта дослідження (галузь, регіон); ситуацію на ринку; позиції на ринку тощо;
- фінансова стійкість – це певний стан фінансової системи, в умовах якого фактори, що мають протилежну дію (пропозиція та попит на фінансовому ринку, рівень доходів та видатків суб'єктів фінансової діяльності), підтримують тенденцію до збалансованості;
- фінансова стійкість – це здатність фінансової системи швидко відновити свій попередній стан, що міг бути порушеним негативним зовнішнім впливом.

Крім того, особливий зміст стійкості розкривається у різних аспектах економічної науки, а саме: з точки зору максимізації прибутку, відтворення, дотримання певних цільових установок, властивостей, співвідношень, адаптивності системи тощо [5, с. 156].

Виокремлюють наступні важелі впливу на фінансову стійкість відповідної структурної одиниці: інноваційна активність системи; інвестиційна активність, конкурентоздатність; диверсифікація основних підсистем; організаційна гнучкість; комплексність. Лише ефективне використання вказаних важелів є основою створення динамічно-стійкої, рівноважної, цілісної фінансової системи, що має здатність до самостійного становлення подальшого курсу свого розвитку у близькій та далекій перспективі.

Фінансова стійкість є одним із складових елементів економічної стійкості, що демонструє табл. 1.

Одна з найважливіших економічних систем кожної держави – її банківська система. Вона є інструментом прийняття, обробки, впорядкування та розподілення майже всіх фінансових потоків у світі. Саме тому на питання забезпечення фінансової стійкості банківської системи необхідно звертати особливу увагу при проведенні її оцінки.

В економічній літературі виділяють ряд підходів до розуміння змісту фінансової стійкості банківської системи.

З точки зору параметричного підходу [1, с. 8-9] передбачається, що банківська система функціонує стійко, коли відхилення певного параметру не перевищує допустимої величини, а перешкоди можуть бути компенсовані в певних межах.

З точки зору функціонального підходу [2, с. 16] під фінансовою стійкістю банківської системи розуміється здатність останньої виконувати на заданому суспільством рівні притаманні їй функції і роль у фінансовій системі незалежно від впливу зовнішніх і внутрішніх сил, що перешкоджають їх здійсненню.

З точки зору структурної цілісності [3, с. 28] фінансова стійкість банківської системи розуміється як її здатність повертатися в рівноважний стан, не зважаючи на впливи внутрішніх і зовнішніх факторів завдяки наявності структурної стійкості, явищ самоорганізації, підтримання стійкості комерційних

Таблиця 1. Складові економічної стійкості

Складова	Характеристика
Фінансова стійкість	Одна із найбільш важливих складових, вона передбачає ефективне використання фінансових ресурсів, що у свою чергу забезпечує безперебійне, ефективне функціонування всієї економічної системи
Організаційна стійкість	Наявність стабільності у внутрішній структурі системи. Характеризує стан та ефективність зв'язків між її підсистемами.
Комерційна стійкість	Встановлює рівень ділової активності, надійності економічних зв'язків, конкурентного потенціалу.
Інноваційна стійкість	Відображає потенціал якісного розвитку системи
Соціальна стійкість	Характеризує участь системи у вирішенні суспільних проблем, підвищенні добробуту суспільства тощо.
Інвестиційна стійкість	Здатність системи залучати кошти інституціональних та неінституціональних інвесторів

банків, що входять у систему, а також керуючим впливам з боку центрального банку країни.

А тому, з огляду на безумовну необхідність забезпечення фінансової стійкості банківської системи, на нашу думку, необхідним є дотримання наступних умов: 1) банківська система має бути зорієнтованою на задоволення основних завдань економіки країни; 2) відтворювальний процес у банківській системі має адекватно відповідати постійно зростаючим макроекономічним потребам країни; 3) банківська система має функціонувати на принципах автономії та підтримувати необхідний рівень самостійності; 4) необхідним є забезпечення ефективного та адекватного управління нею; 5) банківська система повинна забезпечити потенціал свого подальшого розвитку.

У сучасних фінансово-економічних умовах, коли у світі лише встановлюються тенденції до поступового відновлення нормального функціонування фінансових систем, завдання забезпечення фінансової стійкості банківської системи стає одним із найбільш фундаментальних. Відсутність єдиного підходу до його розуміння призводить до частого викривлення його суті, а разом з тим – створює бар'єри для його забезпечення, що має особливий, непередбачуваний вплив саме на фінансову систему країни [6, с. 215; 7, с. 145]. Тому вивчення суті, встановлення принципів та виконання умов фінансової стійкості банківської системи уможливить нормальне та ефективне функціонування держави, навіть в умовах несприятливого зовнішнього середовища.

Фінансова стійкість банківської системи є фактором визначення стійкого економічного зростання в масштабі всієї національної економіки, оскільки впливає на: забезпеченість економіки інвестиційними ресурсами; обсяги трансформації заощаджень в інвестиції; темпи ділової активності в суспільстві та вичерпання потенціалу дохідності тих або інших сфер інвестування капіталу через регулювання рівня трансакційних витрат, вартості та доступу до кредитних ресурсів; формування імпульсів зміни норми відсотка монетарного характеру; кінцеві характеристики частини заощаджень, що формує пропозицію інвестиційних ресурсів; співвідношення фондового та кредитного сегментів фінансового ринку, рівень конкуренції на ньому, обсяги цільової участі держави у фінансуванні окремих напрямків господарської діяльності; формування необхідних та достатніх умов для руху капіталу; загальні тенденції перерозподілу суспільного доходу, перерозподіл інвестиційних

ресурсів між галузями національного господарства [8, с. 31]; нагромадження інвестицій; формування реального попиту на інвестиційні ресурси в економіці; збалансованість фінансових ресурсів на всіх стадіях кругообігу інвестиційного капіталу [9, с. 272]; розмір середньої норми прибутку в економіці через регулювання співвідношення позичкового та промислового капіталів; диференціацію доступу економічних суб'єктів до факторів суспільного виробництва; формування структури капіталу як з погляду грошово-кредитної політики держави, так і з точки зору форм організації фінансових відносин; оптимізацію характеристик пропозиції інвестиційних ресурсів відповідно до динаміки попиту на них; часовий горизонт акумуляції та мобілізації інвестиційних ресурсів [9, с. 215]; рівень ліквідності активів реального сектора економіки; стимулювання внутрішньогалузевої (в межах фінансового ринку та банківської системи зокрема) конкуренції за отримання та розміщення інвестиційних ресурсів тощо.

Список літератури

1. Ильясов С. М. Устойчивость банковской системы: механизмы управления, региональные особенности [Текст] / С. М. Ильясов С.М. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2001. – 345 с.
2. Фетисов Г. Г. Устойчивость банковской системы и методология ее оценки [Текст] / Г. Г. Фетисов. – М.: Экономика, 2003. – 497 с.
3. Уразова С. А. Устойчивость банковской системы: теоретические и методологические аспекты [Текст] / С. А. Уразова // Финансовые исследования. 2006. – № 12. – С. 26-32.
4. Галикеев Р. М. Финансовая устойчивость банка в свете кризиса 1998 г. // Аудит и финансовый анализ. – 2000. – № 2. [Електронний ресурс] / Р. М. Галикеев. – Режим доступу: <http://www.cfin.ru/press/afa/2000-2/index.shtml>.
5. Бодров О.Г. Экономическая свобода и устойчивость предприятия [Текст] / О. Г. Бодров, В. А. Мальгин, В. Т. Тимирязев. – Казань: Изд-во 'Таглитат', – 2000. – 208 с.
6. Зимовець В. Акумуляція фінансових ресурсів та економічний розвиток [Текст] : монографія / В. Зимовець. – К. : Інститут економіки НАНУ, 2003. – 314 с.
7. Козьменко С. М. Глобалізація банківської діяльності й регіональні інтереси [Текст] / С. М. Козьменко, С. О. Горіна, О. М. Андропова // Фінанси України. – 2000. – № 9. – С. 141–149.
8. Козьменко С. Н. Финансовая глобализация и перспективы банковских структур [Текст] / С. Н. Козьменко // Проблемы и перспективы развития банківської системи України : Збірник наукових праць. Т.6.– Суми, 2002. – С. 29–38.
9. Корнеев В. В. Кредитні та інвестиційні потоки капіталу на фінансових ринках [Текст] : монографія / В. В. Корнеев. – К. : НДФІ, 2003. – 376 с.

РЕЗЮМЕ

Довгань Жанна

Концептуальные основы исследования финансовой устойчивости банковской системы

Исследованы методологическое основание понимание устойчивости и финансовой устойчивости как экономических категорий. Формализованы основные подходы к определению устойчивости банковской системы. Обосновано ее влияние на обеспечение устойчивого экономического роста в стране.

RESUME

Dovhan Zhanna

Conceptual background of study of banking financial stability

The methodological basis of understanding of sustainability and financial stability as economic categories are considered. The main approaches to the definition of stability of the banking system are formalized. Its effect on steady economic growth in the country is proved

Стаття надійшла до редакції 18.03.2011 р.